

ROMA HUKUKUNDA REHİN HAKKI

(Pignus-Hypotheca)

Arş. Gör. Erdal ÖZSUNAR*

GİRİŞ

Bu çalışmada kaynağını Roma Hukuku'nda alan ve çağdaş hukukta da kurulması, sona ermesi ve özellikle içeriği bakımlarından benzerlik gösteren rehin hakkı incelenecektir.

Bir borç ilişkisi kurulurken alacaklı için malvarlığından çıkan şeye karşı borçlunun malvarlığı, kişiliği, dürüstlüğü önemlidir. Borçlu hakkında yeterli bilgisi bulunmayan ve malvarlığının güvencesini düşünen alacaklılar, ilk çağlardan itibaren değişik güvence kurumlarını kullanmışlardır.

Güvence, şahsi veya aynî olarak ikiye ayrılır. Şahsi güvencede, borçluların borcunu ödememesi durumunda, alacaklıya alacağının ödenmesi yükümü altına üçüncü bir kişi girmektedir. Roma'da ilk dönemlerden beri kullanılan tipik şahsi güvence kurumu "kefalet (**sponsio**)" idi. Aynî güvencede ise malvarlığına ait bir değer bir alacağın sağlanmasına yönelmekte ve borçlunun borcunu ödememesi durumunda malikinin (aynî güvenceyi verenin) rızası gerekmeden, bu malın paraya çevrilmesi ile alacaklının alacağına kavuşması sağlanmaktadır. Başlıca aynî güvence ise "rehin (**pignus-hypotheca**)"dir.

Çağdaş hukukta rehin hakkı, alacaklıya borcun ifa edilmemesi durumunda, rehinin konusu şeyi icra aracılığıyla sattırıp, satış değeri üzerinden, alacağını öncelikle alma hakkını veren fer'î bir aynî haktır.

Roma Hukuku'nun ilk dönemlerinde rehin veya rehinden önce kullanılan aynî güvence kurumu olan **Fiducia**'da aynî teminat, borç yerine verilen ve

* Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Roma Hukuku Ana Bilim Dalı

asıl edimin yerini tutan geçici bir edim niteliğinde kabul ediliyordu. Bozucu şarta bağlı olarak bir malın, mülkiyeti alacaklıya geçiyordu. Borç ödenirse mal tekrar teminatı verenin mülkiyetine dönüyordu. Borcun ödenmemesi durumunda ise, alacaklının mülkiyetinde olan mala kayıtsız şartsız malik olacağı kabul ediliyordu (**lex commissoria**).

Çağdaş hukukun aksine, Roma'da şahsi güvence daha çok kullanılmakta idi. İlk çağlarda şahıs üzerindeki icranın daha sert olması, daha ayrıntılı düzenlenmesi, kesinliği ona daha çok önem verilmesine neden olmuştur. Roma toplumunda verilen söze fazla değer verilmesi de kefalet gibi şahsi teminatlara önem verilmesinin nedenlerindendi. Rehin kurumunun ilk devirlerde ortaya çıkan zayıflığı onun şahsi güvenceye göre ikinci planda kalmasına neden olduğu söylenebilir. Saydığımız bütün bu nedenlerle Roma ekonomik yaşamında **pignus** (rehin) aynı güvence olarak fazla bir önem kazanamadı.

Bu nedenlerle Çağdaş Kara Avrupası hukukları ve bu arada İsviçre-Türk hukuklarındaki rehin hakkının düzenlenmesi, **German** hukukunun etkisinde kalmıştır. Ancak

Romalı Klasik hukukçularının rehine ilişkin engin hukukî görüşlerinin bazılarının çağdaş hukuk düzenlerini belli ölçüde etkilediğine aşağıda değinilecektir.

Bu çalışmada çağdaş hukuktaki rehin hakkı ayrı bir bölüm altında incelenmeyecek gereken yerlerde çağdaş Türk-İsviçre hukuklarına atıflar yapılması yoluyla bir karşılaştırma yapılmaya çalışılacaktır.

I. GENEL OLARAK

Roma Hukuku'nun eski dönemlerinden başlayarak alacaklılar, borçlular ile ilişkiye girerken karşılıklı güvenden başka alacaklarını bir güvence altına alma gereksinimini duymuşlardır.

Roma Hukuku'nda daha sonra, çağdaş hukuk sistemlerinde de görüldüğü gibi bu gereksinim şahsi ve aynı teminatlar gösterilmesi yoluyla karşılanıyordu. Çağdaş hukukların tersine Roma Hukukunda şahsi güvenceler çoğunlukla aynı teminatlardan önde tutulmuştu. Bunun nedenlerinden biri olarak şahıs üzerindeki icranın daha çabuk ve kesin biçimde gerçekleşmesi olanağı gösterilebilir. Aynı teminatların Roma'da ikinci planda kalmasının diğer bir nedeni de, aynı güvence kurumlarının niteliğindeki sorunlardır.

Roma hukuk sisteminde, Eski Yunan ve Mısır hukuklarında, o dönemde değişik biçimlerde var olan taşınmazlar üzerinde bulunan aynî hakların, varlığına ya da yokluğuna kârîne oluşturacak sicillerin bulunmaması, aynî güvence sistemini olumsuz etkilemiş, son aşamada da aynî güvencenin teslimsiz biçimde kurulabileceğinin kabulü ile zilyetliğin sağladığı açıklık tümüyle kaldırılmıştır.

Bütün bu sorunlara karşın, Roma Hukuku'nda bir borcun aynî güvenceye bağlanması da diğer birçok hukukî kurumun izlediği yolu takip etmiş, dönemlere göre aşamalı biçimde gelişmiştir. Alacaklılar, başlangıçta mülkiyeti, sonraları zilyetliği en sonunda ise **praetor**'ların çabaları ile sınırlı aynî hakka¹ ulaşmışlardır.

Aynî güvencenin alacaklılara sağladığı başkasına ait bir mal üzerinde aynî hak kazanılması ve gerektiğinde malike ya da malın bulunduğu üçüncü kişilere karşı aynî dava ile ileri sürülebilmesi aşamasına gelinmesi uzun zaman almıştır. Eski hukuk sistemlerinde ve bu arada Roma hukukunun ilk dönemlerinde rehin; borç yerine verilen ve asıl edimin yerini tutan geçici bir edim biçiminde görülüyordu².

Roma Hukuku'nun eski dönemlerinde, aynî güvencenin işlevini ilk önce **fiducia** adını verdiğimiz inançlı işlem görmüş, daha sonraları **praetor**'ların çabaları ile ortaya çıkan ve zilyetliğin rehinli alacaklıya geçirildiği **pignus** aşamasına gelinmiş, ilerleyen dönemlerde önce teslimli rehin (rehin akdi) en sonunda da teslimsiz biçimde kurulabilen **hypotheca** (ipotek) kabul edilmiştir.

¹ Roma Hukuku kaynaklarında bu ifade yerine "başkasına ait mallar üzerindeki haklar (**iura in re aliena**)" ifadesi kullanılmaktaydı. Çünkü Roma'da ilk dönemlerde, aynî güvence ancak bir malın mülkiyetinin devri ile gerçekleşirdi. Bunun sonucu olarak, hiç kimsenin kendi mülkiyetindeki bir mal üzerinde sınırlı aynî hakka sahip olamayacağı, mülkiyet hakkının zaten sahip olunabilecek bütün yetkileri malike tanıdığı düşüncesi bunda etkili olmuştur; **Küçükgüngör**, E.: Roma Hukukunda İntifa Hakkı, **Ususfructus**, Ankara 1998, s.1

² **Koschaker**, P.- **Ayiter**, K: Modern Özel Hukuka Giriş Olarak Roma Özel Hukukunun Ana Hatları, B.7, Ankara 1983, s.175; Çağdaş hukuklarda ise rehin hakkı başkasına ait bir mal üzerinde var olan, varlığı alacağa bağlı (fer'i) ve sahibine alacağının ifa edilmemesi durumunda yetkisini kullanarak malı üçüncü kişilere sattırma ve bu yolla alacağını elde etme olanağı veren sınırlı aynî hakktır. Bkz. **Davran**, B. :Rehin Hukuku Dersleri, İstanbul 1972, s.1vd.; **Ögütçü**, T.-**Doğrusöz**, E.: Rehin Hukuku, Ankara 1982, s.63-65.

II. ROMA HUKUKUNDA AYNÎ GÜVENCENİN ÇEŞİTLERİ

1. Fiducia

Roma'nın ilk dönemlerinden itibaren bilinen aynî teminat biçimi olarak, özellikle **res mancipi**'lerin rehin edilmesinde **fiducia cum creditore contracta** (alacaklı ile kararlaştırılmış olan yed-i eminlik) kullanılmaktaydı³. İlk dönemlerde aynî güvence kurmak için borcun değeri ne olursa olsun teminatın konusu olan malın mülkiyetinin alacaklıya devredildiği görülmüyordu. **Fiducia**, borçlunun, **mancipatio** veya **in iure cessio** ile **res mancipi** bir malın mülkiyetini alacaklıya devretmesi, sonradan tarafların üzerinde anlaşmış oldukları sonucun doğması ile de, alanın, malın mülkiyetini borçluya aynı yollarla geri vermesi yükümlülüğünü doğuran, eksik iki taraflı, hüsnüniyet davaları içeren bir aynî akitti⁴.

Fiducia terimi, inanmak anlamına gelen “**fides**”ten gelmektedir⁵. Bu akitle rehin veren, alacaklısına borcunu ödemesi durumunda, ona verdiği malını geri vereceğine güvenerek mülkiyeti devretmektedir⁶.

Fiducia aktinin eksik iki taraflı ve hüsnüniyet davaları doğuran bir aynî akit niteliğinde olduğu ifade edilmişti. Çünkü alacaklı, taraflar anlaşıp, borçluca malın mülkiyeti karşı tarafa geçirildikten sonra bunu geri verme borcu altına girmekteydi⁷.

³ **Koschaker-Ayiter**, s.176; **Kaser, M./Knütel**, R.: Römischer Privatrecht, 17.Aufl., München 2003, s.187; **Karadeniz-Çelebican**, Ö.: Roma Eşya Hukuku, Yeni Medeni Kanun'a Uyarlanmış 2. B., Ankara 2005, s.297 vd.

⁴ **Umur**, Z.: Roma Hukuku Lügati, İstanbul 1983, s.74; **Erdoğan**, B.: Roma Eşya Hukuku, B.2, İstanbul 1994 s.123; **Oğuz**, A.: Roma ve Türk Hukukunda İnançlı İşlem ve Vekalet Sözleşmelerinin Karşılaştırılması, AÜHFD, C.41, S.1-4, 1989-1990, s.233; Çağdaş hukukta inançlı işlemler, bir kişinin çıkarlarının başkası tarafından korunması ve güvence altına alınması amacıyla, ona malvarlığının içeriğindeki haklarından bazılarını devrettiği, devralanın ise bunlardan doğan bazı yetkileri hiç, bazılarını da devredenin öngördüğü biçimde kullanabilmesini içeren işlemler olarak tanımlanabilir; **Tandoğan**, H.: Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, Ankara 1987, s. 543. Türk hukukunda İnançlı İşlemler için bkz. **Özsunay**, E.: Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta İnançlı Muameleler, İstanbul 1968.

⁵ **Georges**, K. E.: *fides*, Bd.1, s.2750, Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch, 2 Bände, Elektronische Ausgabe der 8. Aufl. (von der Ausgabe 1913/1918) Berlin 2002.

⁶ **Rado**, T.: Roma Hukuku Dersleri; Borçlar Hukuku, İstanbul 1992, s.89.

⁷ **Di Marzo**, S. (Çev. **Umur**, Z.): Roma Hukuku, İstanbul 1954, s.285.

Eski devirlerde **Fiducia** yoluyla yapılan rehinde, rehin alanın malın mülkiyetini kazanması nedeniyle bazı sakıncalar ortaya çıkmaktaydı.

Fiducia ile rehin alan, malike sağlanan tüm yetkileri kullanabiliyordu. Malı satma da dahil olmak üzere kullanma, semerelerinden yararlanma ve malike tanınan diğer haklara eksiksiz sahipti⁸. Borçluya yönelik diğer sakınca ise borçlunun borcunu ödeyinceye kadar malını kullanamaması ve böylece ekonomik anlamda çeşitli zararlara uğraması idi. Bu zararı önlemek için malın zilyetliğinin borçluda kalması formülü düşünülmüş ancak bu defa da borçlunun zilyetliğinde kalan malın mülkiyetini **usureceptio** yolu ile kazanılması sakıncası ile karşı karşıya kalılabiliyordu. Zamanaşımı yoluyla kazanmanın şartlarından hukuki sebep ve iyi niyet şartlarına gereksinim duymadan bir malın taşınmaz olsa bile⁹ bir yılın tamamlanması ile elinde bulunduranın o mala malik olması olan **usureceptio**'nun sakıncalarının önüne geçmek için ise malın borçluda kira veya **precarium** olarak kaldığı **fiducia** anlaşmasında belirtilmesi gerekiyordu¹⁰. Bütün bunların sonucu olarak **fiducia**'nın genelde bir yıldan önce muaccel olan borçlar için kurulduğu sonucuna varılabileceği ileri sürülmüştür¹¹.

Rehin verilen malın zamanında kurtarılmazsa, sonuç olarak güvenilenin malı olacağı (**lex commissoria**) fiducia'nın kullanıldığı durumlarda ilk dönemler için geçerliydi¹². Teminat kurumunun amacına daha uygun bir uygulama olan rehin alan alacaklının alanın aynı teminat olan malı satabileceği ve satımın sonucunda elde edilen bedelden kendisini tatmin edeceğine ilişkin anlaşma olan (**pactum vendendo, pactum, ut vendere liceret**) ise daha sonraki dönemlerde ortaya çıkmıştır¹³. Bu anlaşma aslında

⁸ **Erdoğan**, Eşya, s.124.

⁹ **Di Marzo**, s.285, dipnot 13'te Gai.Ins. II, 59'dan "Gayrimenkul olsa bile bir sene"nin anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir.

¹⁰ Gai.Ins. II, 59-60; III, 201.

¹¹ **Erdoğan**, B.: Roma Hukukunda Borcun Aynı Teminatına Genel Bir Bakış, Ümit Yaşar Doğanay'ın Anısına Armağan, C.1, İstanbul 1982, s.260.

¹² **Koschaker-Ayiter**, s.177; Aksi görüşe göre alacağın muacceliyet anında ödenmemesi durumunda alacaklı rehlin maliki olamazdı. Borçlunun daha sonra ifasında da malın geri verilmesini talep hakkı vardı. Buna karşın "**lex commissoria**"nın açıkça kararlaştırılması durumunda alacaklı kendisine açılan "**actio fiducia**"ye karşı bunu ileri sürebilirdi. **Jörs**, P.-**Kunkel**, W.-**Wenger**, L.: Römisches Privatrecht, 3. Aufl., Göttingen 1949, s.154; Çağdaş hukuk düzenleri rehinde "**lex commissoria** yasağı"ni kabul etmişlerdir. Bkz. MK. mad. 873/II; **Gürsoy**, K.T.-**Eren**, F.-**Cansel**, E.: Türk Eşya Hukuku, Ankara 1978, s.1086.

¹³ **Di Marzo**, s.285; **Koschaker-Ayiter**, s.177.

malın maliki sıfatıyla satma da dahil her türlü yetkiye sahip olan rehin alanın, satış yetkisi olmadan satması durumunda karşı karşıya kalacağı sorumluluğu ortadan kaldırmaya yöneliktir¹⁴. Böyle bir anlaşmanın var olması durumunda ise rehin alan satıştan elde ettiği bedelin alacağını aşan miktarını(**hyperocha** yada **superfluum**) borçluya vermek zorunda idi¹⁵. Aksi durumda rehin alan “**actio fiducia directa**” ile karşılaşır¹⁶.

Roma hukukunun en eski devirlerinde kullanılan¹⁷ aynî teminat kurumu olan **fiducia**’dan doğan davalar “**actio fiducia directa**” ve “**actio fiducia contraria**”dır. En ilkel dönemde “güvenin sarsılması” haksız fiil sayılıyordu ve ceza davası ile takip ediliyordu. Borç sona erdiğinde, **fiducia** yerine başka bir teminat gösterildiğinde veya alacaklı temerrüde düştüğünde, borçlu (**fiducia**’yı veren) alacaklıya (**fiducia**’yı alan) “**actio fiducia directa**”yı açabilirdi¹⁸. **Fiducia**’yı almış olan alacaklı ise, yapmış olduğu masraflar ve mal yüzünden uğramış olduğu zararlar için “**actio fiducia contraria**”yı açabiliyordu¹⁹.

Yukarıda değinilen davaların Roma hukukunun gelişmiş dönemlerini yansıttığı ilk dönemlerde malının mülkiyetini teminat amacıyla devreden alacaklıya karşı bir dava hakkının olmadığı, ancak “**formula**” usulünün yürürlüğe girmesi ile **praetor**’larca “**actio in factum**” tanınmış olabileceği ileri sürülmüştür²⁰.

Fiducia Klasik Hukuk Dönemi’nin sonlarında bağlı olduğu mülkiyetin devrine ilişkin şekilci devir yolları olan “**mancipatio**” ve “**in iure cessio**”nun ortadan kalkması ile uygulamadan kalkmaya başlamış ve **Iustinianus**’un **Corpus Iuris Civilis**’nde **interpolatio**’larla Klasik hukukçuların eserlerinde var olan **fiducia** ile ilgili kelimelerin yerine, yürürlükte olan diğer aynî teminat kurumu olan “**pignus**” ile ilgili kelimeler konmuştur²¹.

¹⁴ Koschaker-Ayiter, s.177.

¹⁵ Di Marzo, s.285.

¹⁶ Erdoğan, Aynî Teminat, s.262.

¹⁷ Oğuz, s. 234 ve dipnot 8’deki yazarlar.

¹⁸ Gai. Ins. 4, 182’de bu davanın “**infamia** (şerefsizlik)”ya yol açan davalardan olduğu ifade edilmiştir. bkz. Umur, Lügat, s.7.

¹⁹ Erdoğan, Aynî Teminat, s.262; Oğuz, s.238.

²⁰ Umur, Lügat, s.7; Erdoğan, Aynî Teminat, s.262.

²¹ Erdoğan, Aynî Teminat, s.262-263; Oğuz, s.238-239; Umur, Z.: Roma Hukuku, Tarihi Giriş-Kaynaklar-Umumi Mefhumlar-Hakların Himayesi, İstanbul 1974, s.308; Kaser/Knütel: s.187.

2. Pignus-Hypotheca (Rehin)

Fiducia'nın kullanıldığı eski devirlerden beri, onunla birlikte kullanılan başka bir aynî teminat kurumu daha vardı ki; bu kurumda borçlular borçlarını ödeyinceye kadar, taşınır veya taşınmaz mallarının zilyetliğini alacaklılarına teslim ediyorlardı. Bu aynî teminat kurumu “**pignus**(rehin)” idi. **Pignus**'un hiç olmazsa, ilk zamanlar önemi az mallar örneğin **res nec mancipi**'ler üzerinde malın alacaklıya verilmesi ile kurulan bir aynî teminat olduğu kabul edilmektedir²². **Fiducia**'nın kullanışsız ve karışık oluşunun **pignus**'un doğuşunda etken olduğu ileri sürülmüştür²³.

Pignus'u etimolojik olarak latince **pignus** (yumruk)'a dayandıran görüşe²⁴ karşın bu terimin **pangere** (sağlamlaştırmak) kökünden geldiği ileri sürülmüştür²⁵.

Pignus başlangıçta fiilî bir ilişki iken, alacaklının, **praetor**'ların çabaları sonucunda ‘**interdictum**’larla korunmaya başlanması ile hukukî bir ilişki özelliğini kazandığı söylenebilir²⁶. Ancak mülkiyet ve kazandırıcı zaman aşımına yarayan zilyetlik (**possessio ad usucapionem**) her zaman borçluda kalmaya devam etmekte idi²⁷.

Rehin alana tanınan zilyetlik davaları, üçüncü kişilerin zilyetliği bozma (ihlal) ve kaldırmalara (refetmelere) karşı korumasına karşın bir aynî hak durumunu almamıştı. Zilyetliğin, zor kullanma dışındaki bir nedenle kaybedilmesi durumlarında, güvence sağlanmamasının yanı sıra, rehin alan; mal üzerinde satma da dahil tasarrufta bulunamıyordu ki bu durumda rehin alana sağlanan teminat, borçlunun rehinli malı kurtarıncaya kadar maldan yararlanmaktan vazgeçmesi zorunluluğundan ibaret kalıyordu²⁸. Bu durum ise **fiducia**'daki tersine borçlunun malından yoksun olması ve bir malın birden fazla borç için teminat oluşturamaması gibi sonuçları içeriyordu²⁹.

²² **Erdoğan**, Eşya, s.125; **Di Marzo**, s.286; **Umur**, Z.: Roma Hukuku, Eşya Hukuku (Aynî Haklar), İstanbul 1985, s.162.

²³ **Koschaker-Ayiter**, s.178.

²⁴ D.50, 16, 238, 2 (Gaius) “*Pignus*” *appellatum a pugno...*’

²⁵ **Kaser/Knütel**, s.189.

²⁶ **Umur**, Eşya, s.162.

²⁷ **Di Marzo**, s.286.

²⁸ **Koschaker-Ayiter**, s.178.

²⁹ **Erdoğan**, Eşya, s.126.

Bundan sonraki aşamada gelişme, işte bu imkansızlıkları ortadan kaldırmaya yönelik olmuştur. Zamanla teminat hakkının şekilsiz bir anlaşmaya dayanarak (**conventio pignoris**) kurulabileceği kabul edildi. Böylece rehin verme (**datio pignoris**) ile rehin anlaşması (**conventio pignoris**) birbirinden ayrıldı³⁰.

Bu yeni teminat biçimiyle, malın fiilî egemenliği devredilmiyor, mal üzerinde bir aynî teminat olduğunun kararlaştırılması ile yetiniliyordu³¹. Bu biçimdeki rehin Roma'daki en eski uygulanma biçimi ise, Roma'da köy taşınmazlarının kiracıları ile kiralayanları arasındaki ilişkilerden kaynaklanmıştır. Roma geleneklerine göre, şehir veya köy taşınmazlarının kiracıları (hasılat kiracıları), taşınmaza getirdikleri köle ve diğer tarım eşyalarını (**invecta et illata**), hasılat kirasının teminatı olarak rehnediyorlardı³². Bu biçimdeki rehinde, işin niteliği gereği rehin verilen malların kiracının zilyetliğinde kalması gerekiyordu. Çünkü, kiracının tarım işini görmesi, bu tarım aletlerinin elinde bulunması ile olanaklıydı³³.

Ortaya çıkan böyle bir ilişkinin önemi nedeniyle, **praetor**'lar bu konuyla ilgili bir düzenleme yarattılar. **Praetor**'lar önce, kiracının kirayı ödememesi durumunda, aralarındaki anlaşma gereği rehin tutulan aletler ve kölelerin, henüz kiracının zilyetliğinde bulunmaları koşulu ile zilyetliğini sağlayan **interdictum Salvianum**'u alacaklıya tanıdılar. Bu **interdictum** diğerlerinden farklı olarak, var olan zilyetliğin korunması veya yeniden sağlanmasını değil, rehin alanın o ana kadar elinde olmayan zilyetliği elde etmesine (**interdictum adipiscendae possessionis**) olanak tanımaktaydı.

Iust. Ins.4,15,3 “.....**interdictum quoque, quod appellatur Salvianum, adipiscendae possessionis causa comparatum est eque utitur dominus fundi de rebus coloni, quas is pro mercedibus fundi pignori futuras pepigisset.**”

“**Interdictum Salvianum** adı verilen **interdictum** da zilyetliğin kazanılması için verilmiştir. Çünkü, bir taşınmazın kira bedeline teminat

³⁰ Umur, Eşya, s.162.

³¹ Umur, Eşya, s.162.

³² Koschaker-Ayiter, s.178

³³ Karadeniz-Çelebican, s.302.

olmak üzere, rehin amacıyla, arazinin malikine **colonus**'un eşyaları üzerinde zilyetlik sağlar.³⁴

Ancak bu koruma, **pignus**'a aynî niteliği tam olarak vermiyordu. **Interdictum Salvianum**, kiracının bu aletleri ve köleleri üçüncü kişilere satması durumunda onlara karşı etkili olmamakta idi. Bu nitelik ise, gerçek anlamda aynî bir rehin davası olan "**actio Serviana**"³⁵ ile sağlanmıştı³⁶.

Rehin hakkının bir **ius in re aliena** olmasıyla yukarıda değinilen, zilyetliğin alacaklıya geçmesini gerektiren rehin vermeden (**datio pignoris**) farklı olarak, aynî işleve sahip olmasına karşın zilyetliğin o anda geçmesini gerektirmeyen, rehin anlaşmasına (**conventio pignus** veya **hypotheca**)³⁷ imkan sağlamıştır. Kaynaklar **pignus** ve **hypotheca**³⁸ ayırımına şöyle değinmişlerdir.

"...**proprie pignus dicimus, quod ad creditorem transit, fiduciam, quae mancipio datur creditori, hypothecam, Cum non transit nec dominium ex iure Quiritium nec possessio**"³⁹.

³⁴ Iustinianus (Çev. Umur, Z.): Institutiones, İstanbul 1968, s.358-359; Latince metinler için Behrends/Knütel/Kupisch/Seiler: *Corpus Iuris Civilis*, Bd.1, Institutionen, 2.Aufl., München 1997. Karş. Gai. Ins. 4, 147.

³⁵ **Actio Serviana**; Hasılat kirasında, kira bedelinin ödenmesini sağlamak için, kiracının getirdiği malzemenin, zilyetliği kendisinde kalacak biçimde, teminat olarak tutulması olanağını veren **interdictum Salvianum**'un genişlemesinden doğan aynî **praetor** davası. Umur, Lügat, s.12.

³⁶ Koschaker-Ayiter, s.179.

³⁷ **Hypotheca** teriminin **interpolatio** yoluyla **Corpus Iuris Civilis**'e girmiş olabileceği ileri sürülmüştür. Bkz. Koschaker-Ayiter: s.179; Di Marzo, s.286 (dipnot 15).

³⁸ Yunanca bir kelime olan **hypotheca**'nın, genellikle şekle bağlı olmayan bir rehin anlaşmasına (**pactum hypotheca**) dayanan zilyetsiz rehni belirtmek için kullanılmasına karşın **pignus**'un da aynı durumu ifade etmek için kullanıldığı ve hiçbir zaman sadece zilyetliği içeren (teslimi meşrut biçimde) rehin olarak kabul edilemeyeceği ileri sürülmüştür; bu görüşte bkz. Erdoğan, Eşya, s.126; Koschaker-Ayiter, s.179.

³⁹ **D.13, 7, 9, 2**. Bu makalede sıklıkla kullanılacak olan *Corpus Iuris Civilis* adlı Iustinianus derlemesinin *Digesta-Codex* ve *Institutiones* metinlerinin çevirilerinde Otto/Schilling/Sintenis: *Das Corpus Iuris Civilis* (Romani), 7 Bände, Leipzig 1839, (Neudr. Aalen 1984); Behrends/Knütel/Kupisch/Seiler: *Corpus Iuris Civilis*, Bd. 1, Institutionen, Bd.2, Digesten 1-10, München 1997, Bd.3, Digesten 11-20, München 1999; Mommsen/Krüger/Watson: *The Digest of Justinian*, Volum 1-2-3-4, Pennsylvania 1985'den yararlanılmıştır.

“Gerçek anlamı ile **pignus** bir şeyin alacaklıya verilmesine, **fiducia** alacaklıyla **mancipatio** yapılmasına, **hypotheca** ise **Quirites** hukuku gereğince yapılması gereken mülkiyetin ya da zilyetliğin devredilmediği duruma verdiğimiz adlardır.”

Pignus ve **hypotheca**'nın hukukî sonuçları aynı idi⁴⁰. Kaynaklarda yer alan **Marcianus**'a ait bir metinde, bunlar arasında sadece isim farklılığının bulunduğu ifade edilmiştir

“...inter **pignus** et **hypothecam tantum nominis sonus differt...**”⁴¹

“**pignus** ile **hypotheca** arasında sadece kelime (isim) farkı vardır.”

İlk dönemlerde, **invecta et illata**'dan kaynaklanan **actio Serviana**, hasılat kirası dışında, herhangi bir borçtan doğan herhangi bir alacak için anlaşma yapmış bütün alacaklılar tarafından kullanılmaya başlanmıştır buna **actio quasi serviana**⁴² ismi verilmiştir. Kaynaklarda yer alan aşağıdaki metin bu duruma ilişkindir.

“**obligatas res.....iure pignoris vel hypotheca**”⁴³

“Rehin hukuku gereğince verilmiş şeyler ”

Rehin alan ile rehin veren arasında borçlar hukukuna dayanan bir ilişki de vardı ve bu ilişki **actio pignoratitia directa** ve **contraria** adları verilen şahsî davalar ile korunmaktaydı.

Iust.Ins. 3, 14, 4. Creditor quoque qui pignus accepit re obligatur, qui et ipse de ea ipsa re quam accepit restituenda tenatur actione pignoratitia....”

“Bir malı rehin olarak alan alacaklı da, aynî verilmesinden doğan borç altındadır. Almış olduğu şeyi, rehin davası (**actio pignoratitia**) ile aynen iade etmek zorundadır.”⁴⁴

Actio pignoratitia directa, alacağın ortadan kalkmasından sonra zilyetliğin veya rehinli eşyanın satılmasından sonra, **hyperocha**'nın geri verilmesi için açılırdı⁴⁵. **Actio pignoratitia contraria** ise, rehin alanın, rehin konusu şeyin korunması için yaptığı masrafları veya mal yüzünden uğradığı

⁴⁰ **Di Marzo**, s.287.

⁴¹ **D. 20.1.5.1 (Marcianus)**.

⁴² Karş. **Iust.Ins. 4, 6, 7**.

⁴³ **D. 42, 6, 1,3. Karş. D. 39, 2, 44, 1: 40, 5, 26, 2.**

⁴⁴ Iustinianus, Ins., s.242-243.

⁴⁵ **Rado**, Borçlar, s.88.

zararların tazmin edilmesi için açılabilir⁴⁶. Bu iki dava da borç davalarıydı ve aynı bir rehin davası olan **actio pigneraticia in rem**(**Actio Serviana** veya **actio hypothecaria in rem**)⁴⁷ den ayrı idiler. Bu son davalar davalar aynı dava oldukları için herkese karşı ileri sürülebildikleri gibi malikin değişmesi ile de ortadan kalkmazlardı⁴⁸.

III. AYNÎ TEMİNATLARDAN REHİN VE İPOTEĞİN KURULMASI (TESİSİ)

Roma Hukuku'nda rehin veya ipoteğin kurulabilmesi için vadeli, şartlı veya gelecekte doğacak bir alacağın varlığı gerekiyordu⁴⁹. Bu, rehin hakkının, fer'î bir hak olmasının sonucuydu⁵⁰. Borçlu yararına üçüncü bir kişi de rehin hakkı kurabilirdi⁵¹. Kaynaklarda bu duruma ilişkin bir metindeki düzenleme aşağıdaki gibidir.

“Dare autem quis hypothecam potest sive pro sua obligatione sive pro aliena.”⁵²

“Bir kişi kendisinin veya başkasının borcu için ipotek verebilir.”

Roma hukukunda rehin hakları özellikle şu üç durumdan doğmakta idi. Hukukî işlemlerden, kanundan veya bir makamın kararından⁵³. Daha sonraları **Iustinianus** hukukunda ölüme bağlı tasarruflarla da ipotek kurulabileceği kabul edilmiştir⁵⁴.

⁴⁶ **Umur**, Lügat, s.10.

⁴⁷ **Actio quasi Serviana** veya **actio hypothecaria**'ya zaman zaman bu ad verilmiştir. bkz. **Umur**, Lügat, s.10.

⁴⁸ **Koschaker-Ayiter**, s.179.

⁴⁹ **Erdoğan**, Aynî Teminat, s.265.

⁵⁰ **Koschaker-Ayiter**, s.175; İsviçre-Türk hukuklarında rehin hakkının fer'î bir aynî hak olduğu kabul edilmiştir. bkz. MK. mad. 851, 881, 883, 944, 871/II. **Köprülü**, B.-**Kaneti**, S.: Sınırlı Aynî Haklar, B. 2, İstanbul 1982-1983, s.255; **Oğuzman**, M.K.-**Seliçi**, Ö.: Eşya Hukuku, B. 6, İstanbul 1992, s.783.

⁵¹ **Umur**, Eşya, s.165; **Di Marzo**, s.287; **Erdoğan**, Eşya, s.128.

⁵² **D.20, 1, 5, 2 (Marcianus)**.

⁵³ Çağdaş hukukta da taşınmaz rehinin kurulma yolları Roma hukukundaki biçimlerde olmaktadır. Taşınır rehininde ise, tarafların bu konuda anlaşmaları ve taşınırın aracısız zilyetliğinin alacaklıya devri gerekmektedir. Ölüme bağlı tasarruflarla da taşınır rehni kurulabilir; **Gürsoy-Eren-Cansel**, s.1042 vd.; **Köprülü-Kaneti**, s.297 vd.; **Cansel**, E.; Türk Menkul Rehni Hukuku, C.1, Teslim Şartlı Menkul Rehni, Ankara 1967, s.40-41vd.

⁵⁴ **Umur**, Lügat, s.157.

1-) Hukukî İşlemden Doğan Rehin Hakkı

Hem teslim yoluyla hem de teslim olmadan kurulmak istenen rehin hakkının hukukî işlem yoluyla geçerli olarak kurulabilmesi için aşağıda sayılacak üç şartı birlikte gerçekleştirmesine bağlıdır.

A-) Rehinle Teminat Altına Alınan Bir Alacağın Varlığı

Rehin hakkının kurulabilmesi için öncelikle bir alacağın var olması şarttı. Bu hakkın doğumu ve sona ermesi geçerli bir alacağın varlığına bağlıydı⁵⁵. Teminat altına alınan bir alacak bulunmuyorsa veya sonradan ortadan kalkmış ise rehin hakkı da kendiliğinden (**ipso iure**) sona ererdi⁵⁶.

Esas borçlar gibi yan borçlar da örneğin faiz borçları, rehinle teminat altına alınabilirdi. İleride doğacak alacaklar için (müstakbel alacaklar), örneğin ileride açılacak bir kredi için de teminat gösterilebiliyordu⁵⁷. Tabii borçlar için de rehinle teminat verilebilirdi⁵⁸.

B-) Taraflar Arasında Yapılacak Anlaşma (Pactum Pignoris)

Kurulacak olan rehinin gerektirdiği anlaşma, üzerinde rehin kurulan malın alacaklıya teslim edilip edilmemesine göre değişmektedir. Teslimsiz rehin yani ipoteğin kurulabilmesi için, tarafların yapacakları şekilsiz bir anlaşma (**pactum pignoris**), rehinin kurulması için yeterli oluyordu⁵⁹. Teminat gösterende kalan malın alacaklı için aynı bir teminat oluşturduğu konusunda anlaşmaları yeterli olmaktadır⁶⁰.

Rehin konusu malın zilyetliğinin alacaklıya geçirilmesi yoluyla kurulan rehinde ise taraflar arasında aynı sözleşmeler gurubuna giren ve **consensus** +

⁵⁵ Koschaker-Ayiter, s.175; Erdoğan, Eşya, s.130.

⁵⁶ Erdoğan, Aynı Teminat, s.265.

⁵⁷ Erdoğan, Aynı Teminat, s.266. **D. 20, 1, 5 pr.**

⁵⁸ **D. 20, 1, 5 pr.; D.20, 1, 14.**

⁵⁹ Çağdaş hukukta bir rehin hakkının kurulabilmesi için tapuya tescil gerekmektedir. MK: mad. 1020'deki aleniyet ilkesi taşınmaz rehninde de geçerlidir. Eski Medeni Kanunda da bu ilke aynı biçimde mevcuttu; bkz. Ertaş, Ş.: Eşya Hukuku, Ankara 1989, s.388. Roma hukukunda ise alelade ve şekilsiz bir anlaşmanın bu hakkın kurulması için yeterli olması Roma'da "aleniyet ilkesine" önem verilmemesi ile açıklanabilir; aynı görüşte bkz. Umur, Eşya, s.164.

⁶⁰ Karadeniz-Çelebican, s.307; Kavram için bkz. Umur, Lügat, s.151.

res olarak formüle edilebilecek eksik iki taraflı bir sözleşme kurulurdu⁶¹. Bu şekilde kurulan rehinde, rehinli alacaklı zilyetliğini elde ettiği mal üzerinde aynı bir hak (rehin hakkı) elde ederken aynı zamanda da taraflar arasında şahsî hak ve borçlar doğmaktaydı⁶².

Rehin hakkının, borçlunun muayyen mal vasiyeti yapması yoluyla da kurulabileceğinin kabulü **Iustinianus** döneminde olmuştu⁶³. Kaynaklarda yer alan **Ulpianus**'a ait bir metinde bu durum şöyle ifade edilmiştir.

“... cum testamento quoque pignus constitui posse imperator noster cum patre saepissime rescripsit”⁶⁴.

“(Kutsal) imparatorumuzun ve babasının birçok emirnamelerine göre rehin zorunluluğu bir vasiyetnameden gelebilir.”

C-) Rehin Kurulduğunda Malın Rehin Veren Mülkiyetinde Olması

Mülkiyetin **Quirites** ya da **Praetor** mülkiyeti (**in bonis esse**) olması yeterlidir. Bir **ius honorarium** kurumu olarak doğması nedeniyle **praetor** mülkiyeti gerekli ve yeterlidir. Aynı mal üzerinde **praetor** mülkiyeti ve **Quirites** mülkiyeti farklı kişilere ait ise **praetor** hukukuna göre malik olanın kurduğu rehin hakkının geçerli olduğunun kabul edilmesi gerektiği ileri sürülmektedir⁶⁵. “Hiç kimse sahip olduğu haktan fazlasını devredemez.” kuralının sıkı biçimde uygulandığı Romada, malik olmayan bir kişinin, rehin hakkı kurabilmesi için malikin rızası gerekiyordu. Kaynaklarda **Marcianus**'a ait olan bir metinde bu durum düzenlenmiştir.

“Si nesciente domino res eius hypothecae data sit, deinde postea dominus ratum habuerit, dicendum est hoc ipsum, quod ratum habet, voluisse eum retro recurrere ratihabitionem ad illud tempus, quo convenit.). Voluntas autem fere eorum demum servabitur, qui et pignori dare possunt.”⁶⁶.

⁶¹ **Rado**, Borçlar, s.86.

⁶² **Erdoğan**, Aynı Teminat, s.266.

⁶³ **Di Marzo**, s.288; vasiyetname yoluyla ipotek kurulabileceği konusunda bkz. **Cl.6.43.1.2**. *Cum enim hoc iam iure nostro increbuit licere testatori hypothecam rerum suarum in testamento quibus voluerit dare,*

⁶⁴ **D. 13.7.26 pr (Ulpianus)**

⁶⁵ **Erdoğan**, B.-Tahiroğlu, B.: Roma Hukuku Meseleleri, İstanbul 1989, s.103.

⁶⁶ **D. 20, 1, 16, 1 (Marcianus)**

“Bir şey, malikinin bilgisi (rızası) dışında ipotek edilirse ve sonradan malik onay verirse, bu onay, malikin onaylama baştan verilmiş gibi, anlaşma baştan beri geçerli olur. Dikkat edilmesi gereken niyet (irade), ipoteği elinde bulundurana aittir.”

Rehin konusu mallar için ilk dönemlerde sınırlamalar vardı. Satılabilen her çeşit mal ki eski devirlerde sadece maddi mallar bunun içine giriyordu, rehinin konusu olabilirdi⁶⁷. İlerleyen dönemlerde taşınırlar ve taşınmazların dışında, bir sürünün tamamı (**universitates rerum, D.20.1.13 pr.**), bir malvarlığını tamamı da rehine konu oluşturabiliyordu. Ancak yaşamak için gerekli olan eşya rehine konu olamıyordu⁶⁸. M.S. 4.yy'ın başlarında tarlalarda çalışan köleler ve tarımda kullanılan hayvanlar (**CTh. 2, 30, 1**) ve 5. yy.da da tarım işinde kullanılan tüm araçların rehinin konusu olamayacağı düzenlenmiştir (**CI. 8, 15, 8**)⁶⁹.

2-) Kanundan Doğan Rehin Hakları

Kanundan doğan rehin hakları⁷⁰ (**pignus legale**) Klasik dönemin sonlarında ortaya çıkmışlardı. Bu dönemden itibaren görülen bu rehin ve ipotek içine örneğin bir şehir taşınmazına kiracının sürekli biçimde getirdiği şeyler (**invecta et illata**) girer. Bunlar ve semereler kiraya veren yararına rehin verilmiş sayılıyordu⁷¹.

İmparator **Marcus Aurelius** tarafından çıkarılan bir emirname ile bir binayı yeniden inşa için karz veren kişi o bina üzerinde ipotek hakkını kazanıyordu⁷². İmparator **Antoninus [Caracallas]** yönetimi (M.S. 211-217) döneminden itibaren vesayet altındaki küçüklerin, vasinin küçük hesabına ama kendisi adına aldığı mallar üzerinde (**D. 27.9.3pr.**), daha sonra vesayetten doğan alacaklar için vasinin bütün malvarlığı üzerinde sahip olduğu rehin hakkı da bu türdendi⁷³. Bu türden başka bir ipotek de İmparator **Severus**

⁶⁷ **Umur**, Eşya, s.164.

⁶⁸ **Di Marzo**, s.287. **D. 20, 1, 6.**

⁶⁹ **Di Marzo**, s.287.

⁷⁰ Çağdaş hukuk düzenlerinde ve bu arada Medeni Kanunumuzda da kanuni ipotekler düzenlenmiştir; bkz. MK. mad. 893.

⁷¹ **Koschaker-Ayiter**, s.181; Roma hukukundaki bu kural çağdaş hukuklara da geçmiştir. BK. mad. 267 vd., MK. Mad. 950 vd.'da bu durum görülmektedir. Buna karşın Roma hukukunda var olan kanuni genel ipotekler çağdaş hukukta kabul edilmemişlerdir.

⁷² Bkz. **D.20.2.1 (Papinianus)**

⁷³ **Erdoğan**, Aynî Teminat, s.268.

döneminde (M.S. 193-211) ortaya çıkan hazinenin vergi ya da sözleşme borçlusuna karşı sahip olduğu ipotek hakkı idi⁷⁴. Karının cihazına karşı kocanın malları üzerinde ve kilisenin uzun vadeli kiracılarına karşı kira mallarının zararına karşılık sahip olduğu ipotek hakları ise **Iustinianus** döneminden itibaren buraya dahil edilebilir⁷⁵.

3-) Bir Makamın Kararından Doğan Rehin Hakları

Roma hukukunda Klasik dönemde **magistra**'nın **imperium**'una dayanarak sahip olduğu örneğin küçüğün mallarını iyi idare edeceğine ilişkin teminat vermeyen vasinin mallarına el koyması (**pignus praetorium**)⁷⁶, Klasik sonrası dönemde ise hakimin, **cognitio extra ordinem** yargılama usulünde verdiği bir kararın icrasını sağlamak, teminat altına alınmasını sağlamak için, borcunu ödemeyen mahkumun malı üzerine konan rehin (**pignus ex causa iudicati captum**) bu durumun örneklerini oluşturmaktadır⁷⁷.

IV. REHİN HAKKININ İÇERİĞİ

Rehin hakkının konusunun oluşturmak bakımından taşınırlar ve taşınmazlar arasında bir fark yoktu. Paraya çevrilebilir bir mal olması yeterliydi. Ayrıca maddi nitelik taşıyan malvarlığı, alacak hakları (**pignus nominis**) veya intifa hakkı da rehine konu olabiliyordu⁷⁸.

Rehin anlaşmalarının şekilsiz olarak yapılabilmesi, satılması mümkün olan alacak haklarının da teslimsiz olarak rehin edilebilmesine olanak tanıyordu (**pignus nominis**)⁷⁹.

⁷⁴ **Di Marzo**, s.289; **D.49.14.6pr-1(Ulpianus)**; **Wagner**, H.: Primipilatshaftung, ZSS 90 (1973), s.171vd.

⁷⁵ **Di Marzo**, s.289.

⁷⁶ Gai.Ins. I, 199.

⁷⁷ *Pignus in causa iudicati captum* ile ilgili olarak bkz. **Fleischmann**, M.: *Das pignus in causa iudicati captum*, Breslau 1896, s.62; **Kaser/Knütel**: s.191; **Erdoğan**: Aynı Teminat, s.268; **Umur**, Lügat, s.157; Karş. C.I. 8.22 (23).1.

⁷⁸ **Erdoğan**, Eşya, s.130.

⁷⁹ **Kaser**, M.: Zum 'pignus nominis', IVRA XX (1969), s.172 vd., s.173; **Erdoğan**, Eşya, s.131; Çağdaş hukukta alacaklar ve devredilebilir haklar üzerinde kurulabilecek rehin hakları için bkz. MK. mad. 954, mad. 959, mad. 961.

Taraflarca aksinin kararlaştırılmaması durumunda, rehinli alacaklı malı kullanamazdı. Kullanması durumunda kullanma hırsızlığı (**furtum usus**) ortaya çıkardı. Rehlin veren kişi de, zilyetliğini geçirdiği malı gizlice geri alan malik ise zilyetlik hırsızlığı işlenmiş kabul ediliyordu.

Iust.Ins. IV, 1, 10 “**Aliquando autem etiam suae rei quisque furtum committit, veluti si debitor rem, quam creditoris pignoris causa dedit subtraxerit.**”

“Bazı durumlarda, kendi malı üzerinde bile **furtum** olanaklıdır. Borçlu, rehin olarak verdiği şeyi alacaklısından gizlice geri alırsa, **furtum** söz konusu olmaktadır.”⁸⁰

Rehinli alacaklının, alacağının ödenmemesi durumunda rehin konusu malı satarak elde ettiği bedelden alacağını alma yetkisi (**ius distrahendi**) zamanla ortaya çıkmıştır. İlk devirlerde **fiducia**'da olduğu gibi, alacak ödenmezse rehin konusu mal kayıtsız şartsız alacaklının oluyordu. Daha sonraları ise, taraflar aralarında alacağın ödenmemesi durumunda malın alacaklıya geçeceğine ilişkin bir anlaşma (**lex commissoria**) yapmaya başladılar⁸¹. Sonunda çağdaş hukuklarda da yer alan malın satılıp bedelinden alacaklının tatmin edileceğine ilişkin bir anlaşma (**pactum distrahendi**) yapılmaya başlanmıştı⁸². Böylelikle **ius distrahendi** rehlin esaslı bir ögesi olmuştu. Bu yolla yapılan bir satışta mala hiç alıcı çıkmazsa, mal gerçek değeri üzerinden ve ancak imparatorun bir kararı (**impetratio dominii**) ile alacaklıya verilebiliyordu⁸³.

Malın satılmayacağına yönelik taraflar aralarında anlaşma yapabilirlerdi. Ancak bu anlaşmaya uymayan ve malı satan alacaklı **furtum** işlemiş sayılırdı⁸⁴.

“**Si convenit de distrahendo pignore sive ab initio sive postea, non tantum venditio valet, verum inc, ipit emptor dominium rei habere. sed etsi non convenerit de distrehendo pignore, hoc tamen iure utimur, ut**

⁸⁰ Iustinianus (Çev. Umur), s.292-293.

⁸¹ **Lex commissoria** imparator **Constantinus** tarafından borçluları korumak amacıyla yasaklanmıştı.(**Cl.8, 34(35)3**); Türk hukukunda MK. mad. 873/II de “**Lex commissoria** yasağı” düzenlenmiştir. **Lex commissoria** yasağı için bkz. **Ayiter**, N.: Eşya Hukuku, Kısa Ders Notları, B. 3, Ankara 1987, s.174.

⁸² **Umur**, Eşya, s.163.

⁸³ **Umur**, Lügat, s.84. Bkz. **Iust.Ins. II, 8, 1**; Iustinianus (Çev. Umur), s.110.

⁸⁴ **Erdoğan**, Eşya, s.133.

liceat distrahere, si modo non convenit, ne liceat. Ubi vero convenit, ne distraheratur, creditor si, distraxerit, furti obligatur, nisi ei ter fuerit denuntiatumut soluat et cessaverit.⁸⁵

“Baştan veya sonradan **pignus**’un satılması için bir anlaşma varsa, sadece geçerli bir satışla alıcı şeyin maliki olabilir. Ancak, rehinin satılması için bir anlaşma yoksa, bizim uyguladığımız kural, malın satılmasına izin verilmeyeceğine ilişkin bir anlaşma olmadıkça malın satılabileceğidir. Gerçekten, satımı yasaklayan bir anlaşma olduğu zaman, alacaklının borçlunun üç defa ödeme yapması için uyarıldığı ve karşılık vermemesi durumu dışında, satış yaparsa, hırsızlıktan sorumlu duruma düşer.”

Bu metinde yer aldığı gibi rehin hakkının zilyetlik geçirilmeden kurulduğu durumlarda, muaccel duruma gelen alacağının ödenmemesi üzerine alacaklı malın satılmak üzere kendisine verilmesini isteyebilirdi. Metinde yer alan, satıştan önce rehin verenin borcunu ödemesi için üç defa uyarılması **Iustinianus** hukukunun getirdiği bir kuraldı⁸⁶.

Roma’da geçerli olan “**nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet**” (Kimse Sahip Olduğu Haktan Fazlasını Devredemez) kuralının istisnalarından birisi rehin hakkında ortaya çıkmakta idi⁸⁷. Rehin hakkı sahibi alacağını almak için rehin konusu malın maliki olmamasına karşın malı satabiliyordu. Alacağını geçen, satış bedelinin fazlasının (**superfluum**) ise rehin verene geri verilmesi gerekiyordu. Verilmemesi durumunda rehin veren **actio pigneraticia**’yı açabilirdi⁸⁸.

Semere veren bir malın rehin verilmesi durumunda rehin alan alacaklı, maldan hiçbir biçimde yararlanamayacağından, semereleri toplamak ve onları alacağının faizlerinden, artan kısmı ise ana alacaktan indirmek zorunda idi. İlerleyen devirlerde rehin alanın rehinli eşyanın semerelerinden yararlanabileceği bir rehin çeşidi olan **antichresis**⁸⁹ yaygınlaşmıştır. Bu çeşit rehinde alacaklı rehin verenle aralarındaki anlaşmaya göre semerelerin elde edilmesi

⁸⁵ **D.13, 7, 4. (Ulpianus)**

⁸⁶ **Erdoğan**, Eşya, s.133.

⁸⁷ **Umur**, Eşya, s.163.

⁸⁸ **Erdoğan**, Aynı Teminat, s.270.

⁸⁹ Georges, *antichresis*, Bd.1, s.468; **Umur**, Lügat, s.25; **D.28, 11, 1: 13, 7, 33**. Bu çeşit rehinin “**partus ancillae**= köle kadının doğurması”ni da içerdiği ileri sürülmüştür. Bkz. **Di Marzo**, s.290, dipn.29.

anında hemen veya borçlunun onları almada temerrüde düşmesi ile semerelerin maliki olurdu⁹⁰.

Ancak **antichresis**'de semerelerin faizi karşılayamaması durumunda alacaklının borçludan bir şey isteyememesi söz konusu olmaktadır⁹¹.

Rehin veren, mülkiyet hakkını kaybetmediğinden, mülkiyet hakkının sağladığı yetkilerden çoğunu kullanabiliyordu. Örneğin satım ve rehin hakkını engellemeyen aynî haklar kurabiliyordu. İlk devirlerde **fiducia**'nın etkisinde kalan **pignus**'ta da bir malın sadece bir borç için teminat oluşturabileceği kabul edilirken daha sonraları **fiducia**'nın aksine taliki şarta bağlanabilen **pignus**'ta, önceki rehinin sona ermesi şartı ile ikinci bir rehinin kurulabileceği kabul edildi. Bundan sonraki aşamada ise ikinci rehinin sahibinin de birinciden bağımsız rehin hakkı kazanabildiği kabul edildi. Ancak ikinci sıradaki rehin hakkı sahibinin, rehine konu olan malın satımından elde edilen bedelden birinci alacaklının alacağını karşılayan miktardan artan kısım (superfluum) tatmin edileceği kabul edilmişti⁹².

Bu durumdaki rehinli alacaklıların sırasının belirlenmesinde ise, Roma'da aynî hakların sırasını belirlemede belirleyici olan "**prior tempore potior iure** (vadesi (zaman itibarı ile)önce gelenin hakkı öncedir(hukuken daha kuvvetlidir)" kuralı geçerli idi⁹³. Bu kurala göre sonraki alacaklı kendinden önceki alacaklı tatmin edilmeden kendi hakkını ileri süremez idi⁹⁴. Zaman olarak sonra kurulan ikinci rehin hakkı sahibinin satış isteme hakkı yoktu, bu kişi önceki rehin hakkı sahibine rehin hakkından doğan aynî davayı açacak olursa önceki rehin hakkı sahibinin "**exceptio rei sibi ante pignorate**=malın daha önce kendine rehnedilmiş olduğu def'i" ile karşılaşır⁹⁵. Ancak bu kişinin de bir hakkı vardı, önceki alacaklıya rehin

⁹⁰ Erdoğan, Eşya, s.132.

⁹¹ Koschaker-Ayiter, s.181.

⁹² Jörs-Kunkel-Wenger, s.160; Bkz. D.20, 1, 15, 2.; Çağdaş Türk Medeni hukukunda bu durum MK.mad. 948'de düzenlenmiştir.

⁹³ Umur, Eşya, s.166; Koschaker-Ayiter, s.182; Jörs-Kunkel-Wenger, s.160; İmparator Antoninus Caracallas'a ait M.S.213 tarihli bir reskript'de bu durum düzenlenmiştir CI 8.17.3 'Si fundum pignori accepisti, antequam rei publicae obligatur, sicut prior es tempore, ita potior iure'

⁹⁴ Di Marzo, s.291.

⁹⁵ D.20.4.12pr (Marcianus); Erdoğan, Aynî Teminat, s.272.

konusu malın teminat altına aldığı alacağını ödemeyi teklif edebilirdi (**ius offerendi et succedendi**)⁹⁶. Böylece ikinci alacaklı birincinin yerine geçerdi⁹⁷.

Roma'da özellikle Klasik sonrası Hukuk döneminde yaygınlaşan kanunî rehin hakları ve ayrıcalıklı (rüşhanlı) rehin hakları ile yukarıda açıklanan ve rehin hukukunun temeli olan sıra ilkesinin terkedilmesinin sonuçlarından en önemlisi, aynî teminatların (rehin hakkının) şahsi teminatların arkasında kalarak olumsuz etkilenmesi ileri sürülebilir⁹⁸.

V. REHİN HAKKININ KORUNMASI

Rehin hakkının korunmasında başvuru ilk yol **interdictum Salvianum** olmuştur⁹⁹. Bu **interdictum** ile Roma'da teslimsiz rehinin ilk uygulaması olan hasılat kiracısının getirdiği tarım araçlarının, kira için teminat olması durumunda **praetor**'un kiraya verene, kiranın ödenmemesi durumunda tanıdığı **interdictum prohibitorium** (yasaklayıcı **interdictum**) ile mal sahibi ödenmeyen kira ücretinin karşılığı olarak kiracının getirdiği araçların zilyetliğini kazanıyordu ve bu **interdictum** kiracının buna karşı koymasını yasaklıyordu¹⁰⁰.

İkinci aşamadaki koruma da **praetor** hukukundan doğmuştu. **Actio Serviana** adı verilen bu davanın ilk defa M.Ö. 43 yılında ölen hukukçu **Servius Sulpicius Rufus** tarafından tanıdığı sanılmaktadır. Bu davada **interdictum Salvianum**'dan farklı olarak ilk zamanlarda kiraya verene¹⁰¹ ilerleyen devirlerde bu davanın bütün rehin türlerini koruyan aynî dava olmasının bir sonucu olarak bütün rehin alacaklılarına, ipotekte alacağın istenebilir olması ile zilyetliğin ilk defa elde edilmesine. Teslimi şartlı rehinde ise kaybedilen zilyetliğin tekrar kazanılmasına olanak tanınmakta idi¹⁰².

Bu davada yargıç, rehin hakkını geçerli olarak kurulup kurulmadığını, malı rehin verenin rehinin kurulduğu zaman **praetor** mülkiyetine sahip olup

⁹⁶ Koschaker-Ayiter, s.182.

⁹⁷ Çağdaş hukukta da aynı kuralın devam ettiği görülmektedir. Bkz. MK.mad.941; BK.mad.109.

⁹⁸ Jörs-Kunkel-Wenger, s.160.

⁹⁹ Kaser/Knütel, s.195; D.43.33, 1pr-1 (Iulianus)

¹⁰⁰ Erdoğan, Eşya, s.135; Bkz. **Iust.Ins. 4, 15, 3**; Karş. **Gai.Ins.4, 147**.

¹⁰¹ **Iust.Ins.IV.6.7**.

¹⁰² Erdoğan, Aynî Teminat, s.273.

olmadığını ve dava açıldığında alacağın sona ermemiş, başka bir teminata bağlanmamış ve alacaklının temerrüde düşmemiş olup olmasını inceleme konusu yapmakta idi¹⁰³.

VI. REHİN HAKKININ SONA ERMESİ

Rehin hakkının fer'î bir aynî hak olması nedeniyle rehinin teminat altına aldığı asıl alacak ifa edilirse veya herhangi bir şekilde sona ererse rehin de sona ererdi¹⁰⁴. **Ulpianus**'a ait bir metinde bu durum rehini sona erdiren durumların başında sayılmıştır.

“Item liberatur pignus, sive solutum est debitum sive eo nomine satisfactum est”¹⁰⁵.

“Ayrıca, bir rehin (ipotek), borç ödenir veya (herhangi biçimde) giderilirse sona erer (çözülür).

Bir borç için birden fazla şeyin rehin verilmesi durumunda, borcun tamamı ödeninceye kadar bu malların tamamı üzerinde rehin devam ederdi. **Ulpianus** bu durumu şöyle ifade etmektedir.

“Qui pignori plures res accepit, non cogitur unam liberare nisi accepto universo quantum debetur.”¹⁰⁶

“Birçok malvarlığının ipoteğini elinde tutan alacaklının, bütün borcu ödenmeden (mallardan) birisini serbest bırakması mümkün değildir.”

Tatminin kısmî olması, yani borcun kısmen ifa edilmesi durumunda ise aynî teminat olarak rehin, rehin edilen malın tamamı üzerinde devam ederdi¹⁰⁷. **İmparator Gordianus** tarafından çıkarılan bir emirname ile, bir kişinin aynı kişide hem rehinle temin edilmiş hem de böyle bir teminat altına

¹⁰³ **Erdoğan**, Eşya, s.136; Çağdaş hukukta rehin hakkının korunması daha çok rehin konusu malın değerinin korunmasına yönelmiştir. Bkz. MK. mad. 865-mad.866-mad.873 c.2; Taşınır rehininde MK. mad. 945.

¹⁰⁴ **Erdoğan**, Eşya, s.136; Çağdaş hukukta ise taşınmaz rehini, borcun sona ermesi ile kendiliğinden sona ermemekte, “kamuya açıklık ilkesi” gereği rehin hakkının kütükten silinmesi (terkini) ile sona ermektedir. Taşınır rehininde ise alacağın sona ermesi ile (BK. mad. 113-140 hükümlerine göre) rehin sona erer. **Öğütçü-Doğrusöz**, s.87 vd.- 177.

¹⁰⁵ **D. 20. 6. 6pr (Ulpianus)**; Çağdaş hukukta da aynı durum söz konusudur. Bkz. MK: mad. 883, mad.944.

¹⁰⁶ **D. 20.1.19 (Ulpianus)**

¹⁰⁷ **Di Marzo**, s.291.

alınmamış alacakları varsa ve rehinle teminat altına alınmış olan alacağı ödenmiş ise alacaklı alacaklarının tamamını elde edene kadar rehini elinde tutabilirdi (**Pignus Gordianum**^{108,109}).

“...non prodest ad pignus liberandum partem creditori solvere”¹¹⁰.

“rehinden kurtulmak için borcun bir kısmını vermek yeterli olmaz”

Rehin verilen malın yok (telef) olması durumunda da rehin sona ererdi. Bu durum hukukçu **Marcianus** tarafından şu biçimde ifade edilmiştir.

“Sicut re corparali extincta, ita et usu fructu extincto pignus hypothecave perit.”¹¹¹

“Bir şey yok olur veya bir **usu fructu** imha edilirse, **pignus** veya **hypotheca** ortadan kaldırılır (söndürülür).”

Ancak bir arazinin üzerindeki bina ile rehin verilmesi durumunda bina yıkılsa bile **“superficies solo cedit** (üst araziye iltihak eder (katılır)” ilkesi gereği rehin arazi üzerinde kalmaya devam eder idi. **Paulus**'a ait bir metinde bu konu şöyle düzenlenmiş idi.

“Domus pignori data exusta est eamque aream emit Lucius Titius et extruxit: quaesitum est de iure pignoris. Paulus respondit pignoris persecutionem perseverare et ideo ius soli superficiem secutam videri, id est cum iure pignoris.”¹¹²

“**L.Titius** ipotekli bir evin yanıp yok olması durumunda rehinin ne olacağını sordu; **Paulus**, bu durumda ipotek davasının devam edeceğini ve bundan dolayı toprakla giden binanın ipotekli kalmaya devam edeceği (yanan bina yerine yapılan yeni bina üzerinde de) cevabını verdi.”

Rehin hakkı, rehinli malın rehin alacaklısının mülkiyetine girmesi ile (**confusio**¹¹³)de sona erer idi¹¹⁴.

¹⁰⁸ Bkz. **Umur**, Lügat, s.158; CI. 8, 26, 27, 1.

¹⁰⁹ **Umur**, Eşya, s.165.

¹¹⁰ **D. 45, 1, 85, 6.**; Çağdaş hukukta da aynı kural geçerlidir. Taşınır rehinindeki durum için bkz. MK: mad. 944

¹¹¹ **D. 20, 6, 8, pr. Marcianus.**; Çağdaş hukukta da aynı durum söz konusudur. Bkz. MK. mad. 858/1.

¹¹² **D. 20, 1, 29, 2. Paulus.**, Çağdaş hukukta ki uygulama için bkz. MK: mad. 861, mad.879 (Kaim değer)

¹¹³ **Umur**, Lügat, s.45.

¹¹⁴ **Jörs-Kunkel-Wenger**, s.161; Karş.CI. 8.19.1.1 (**Alexander Severus**).

Rehin hakkı tarafların anlaşması ile sona erebileceği gibi rehinli alacaklının tek taraflı irade beyanı (rehin sözleşmesinden feragatı) veya satış hakkını (**ius distrahendi**) kullanması ile de sona erer idi¹¹⁵.

Rehin hakkının sona erme yollarından birisi de zamanaşımı idi. Bir kişi, bir malın rehinli olduğunu bilmeden ona zilyet olmuşsa eyalet arazileri üzerinde var olan “**longi temporis praescriptio** (= uzun zaman def'i)”dan yararlanabilir idi¹¹⁶.

Buna göre haklı bir nedenle bir taşınmazı 10 veya 20 yıl zilyetliğinde tutan kişi rehinli alacaklıya karşı bunu ileri sürebilir idi. **Iustinianus** bu durumu bütün malları içine alacak biçimde genişletmenin yanı sıra zaman aşımı süresini de 30-40 yıla çıkarmış idi¹¹⁷.

SONUÇ

Bu başlık altında Roma Hukuku'nun gelişim süreci çerçevesinde **pignus**'un gelişimi ile birçok açıdan Roma hukukundaki **pignus**'tan etkilenmiş olan Türk hukukundaki durumun bir karşılaştırılması yapılmaya çalışılacaktır.

Türk Rehin Hukukunun temeli her ne kadar Germen Hukuku ise de Roma Hukuku'ndan da önemli ölçüde etkilendiği gözlemlenmektedir.

Günümüzde rehin hukukunun temel ayrımı olan taşınır taşınmaz ayrımından başlayacak olursak; Roma Hukukunda taşınır taşınmaz ayrımı ancak Klasik Sonrası Hukuk döneminde yerleşmeye başlamış idi. Rehin alanında da bu durumun bir sonucu olarak bu döneme gelinceye kadar taşınır ile taşınmazlar üzerinde aynı biçimde rehin kurulabiliyordu.

Buna karşın Roma Hukuku'nda rehinin kurulması açısından temel ayrım rehin kurulurken rehin verilen malın zilyetliğinin devredilip devredilmediği konusunda yapılmakta idi. Zilyetliğin devri ile yapılmış rehin (**consensus + res**) olarak formüle edilebilen rehin sözleşmesi ve zilyetlik devredilmeden yapılan sadece taraflar arasında yapılan bir anlaşma ile gerçekleşen ipotek ayrımı temel ayrım kabul edilmektedir. Türk Hukukunda

¹¹⁵ **Di Marzo**, s.292.

¹¹⁶ **Erdoğan**, Eşya, s.137; Jörs-Kunkel-Wenger, s. 161; **CI. 7.39.8 (Iustinianus)**.

¹¹⁷ **Kaser/Knütel**, s.194.

ipotek taşınmaz rehininde söz konusu olabilen bir durum iken Roma hukuku ipoteği zilyetlik devredilmeden kurulan rehin olarak kabul etmektedir.

Roma Devleti ile bölgesel olarak yakın olan iki hukuk düzeninde; Yunan Hukuku'nda ipotekli taşınmazların önlerine koyulan ve o taşınmazın üzerinde bulunan yükümlülükleri gösteren ipotek taşları ve o devirde çağdaş hukuk düzenlerindeki benzer biçimde tutulan kütükleri tuttuğu sanılan Mısır Hukuklarında kendisine pek yüklenmeyen anlamı ile çağdaş hukuk düzenleri için vazgeçilmez bir ilke olan "aleniyet ilkesinin" Roma'da bulunmaması, çağdaş hukuk düzenlerinde yer alan taşınır rehininde taşınırın zilyetliğinin devredilmesi zorunluluğunun Roma Hukukunda teslimsiz rehin kurulabilmesi olanağının bulunması nedenleri ile, Roma Rehin Hukuku'nun çağdaş rehin hukukunun temeli olduğu savını etkisizleştirmiştir. Bu durumun ilkel devir hukukları arasında ileri bir hukuk anlayışını temsil eden Roma'nın ilk devirleri için anlaşılabilir olsa da ilerleyen devirlerde önemli sorunlar çıkarmış ve genel olarak aynî teminatın şahsi teminatın arkasında ikinci planda kalmasına neden olmuştur.

Roma Hukuku'nda rehin aslî amacında kullanılmakta idi. Yani teminat amacında oysa çağdaş hukukta özellikle taşınmaz rehinin bir amacı da tedavüldür.

Roma Hukukundaki rehin ile çağdaş hukuktaki rehin birbirlerine en çok benzedikleri alan ise kurulma biçimleridir. Roma Hukukunda olduğu gibi çağdaş hukukta da rehin hakim hükümü ile veya kanundan doğabilmekte idi. İpoteğin ölüme bağlı tasarruflar ile kurulabilmesi **Iustinianus** Hukuku döneminde ortaya çıkmıştı. Çağdaş hukukta da ölüme bağlı tasarruflarla ipotek kurulabiliyor. Kanuni ipotek, çeşitleri artarak ve değişerek çağdaş hukukta da yer almıştır. Yine üçüncü bir kişinin malını rehin olarak verebilmesi de Roma Hukuku ile çağdaş hukukun benzerlik gösterdiği başka bir alandır.

Roma Hukuku'nda rehinin ilk uygulanma biçimi olan hasılat kiracısının tarım araçları (**invecta et illata**) üzerinde kiraya verenin sahip olduğu, bir çeşit kanuni rehin hakkının bir benzeri de çağdaş hukukta yer almış ve kiraya verene hapis hakkı tanıyan uygulamanın temelinde Roma Hukukundaki bu ilkenin yer aldığı söylenebilir.

Roma Hukukunda var olan genel rehin çağdaş hukukta yer almamıştır. İntifa hakkının rehini de çağdaş hukukta bulunmamaktadır. Yine Roma Hukukunda bir ipoteğin ipotek edilmesi (**subpignus**) söz konusu olabilmekte

idi. Türk Hukukunda ise buna benzer durum alacağın temlikine bağlı garanti haklarının devri olabilir.

Borcun ödenmemesi durumunda alacaklının rehin gösterilen mala malik olacağı anlaşması (**lex commissoria**) ilk dönemlerde kabul edilirken sonraları borçluların durumlarını oldukça ağırlaştıran bu anlaşma yasaklanmıştı. Aynı yasak çağdaş hukukta da rehin hakkının temel ilkelerinden birisi olarak varlığını sürdürmektedir.

Roma'da rehin hakkı sahibi, satış hakkını (**ius distrahendi**) kullanırken özel, kişisel bir satış işlemi yapmakta idi. Çağdaş hukukta ise bu satış devletin resmi kurumları aracılığıyla ve belirlenmiş satış biçimlerinde yapılmakta bu yolla üçüncü kişilerin ve borçluların çıkarları daha iyi korunmaktadır.

Roma hukukunda rehin hakkı başlangıçta şekli davalarla korunurken daha sonraları aynî niteliğin öne çıkması ile aynî davalarla (**actio Serviana** bu anlamda bir aynî dava idi.) korunmaya başlanmıştır. Çağdaş hukukta rehin hakkı aynî davalarla ve zilyetliği koruyan davalar ile korunur.

Çağdaş hukukta rehin hakkının sona ermesi, sona erme nedenlerinin gerçekleşmesinin yanı sıra "aleniyet" ilkesinin zorunlu bir sonucu olan "tapuya tescil" ilkesinin bir sonucu olarak tapu kütüğünden tescilin silinmesini (terkinini) zorunlu kılarken, aleniyet ilkesinin olmadığı Roma hukukunda rehin hakkı alacağın herhangi biçimde ortadan kalkması veya diğer sona erme nedenlerinin gerçekleşmesi ile sona ermekte idi.

B i b l i y o g r a f y a *

- Ayiter, N.** : Eşya Hukuku, Kısa Ders Notları, B. 3, Ankara 1987.
- Behrends/Knütel/Kupisch/Seiler** : *Corpus Iuris Civilis*, Bd.1, *Institutionen*, 2.Aufl., Bd.2, Digesten 1-10, München 1997; Bd.3, Digesten 11-20, München 1999.
- Cansel, E.** : Türk Menkul Rehni Hukuku, C.1, Teslim Şartlı Menkul Rehni, Ankara 1967.
- Davran, B.** : Rehin Hukuku Dersleri, İstanbul 1972.
- Di Marzo, S.** (Çev. **Umur, Z.**) : Roma Hukuku, İstanbul 1954.
- Erdoğan, B./Tahiroğlu, B.** : Roma Hukuku Meseleleri, İstanbul 1989.
- Erdoğan, B.** : Roma Eşya Hukuku, B.2, İstanbul 1994 (**Erdoğan, Eşya**).
- Erdoğan, B.** : Roma Hukukunda Borcun Aynı Teminatına Genel Bir Bakış, Ümit Yaşar Doğanay'ın Anısına Armağan, C.1, İstanbul 1982, s.255-274 (**Erdoğan, Aynı Teminat**).
- Ertay, Ş.** : Eşya Hukuku, Ankara 1989.
- Fleischmann, M.** : *Das pignus in causa iudicati captum*, Breslau 1896.
- Gaius** (Çev. **Rado . T.**) : *Institutiones*, Borçlar Kısmı, İstanbul 1953.
- Georges, K. E.** : Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch, 2 Bände, Elektronische Ausgabe der 8. Aufl., Berlin 2002
- Gürsoy, K.T./Eren, F./Cansel, E.** : Türk Eşya Hukuku, Ankara 1978.
- Iustinianus** (Çev. **Umur, Z.**) : *Institutiones*, İstanbul 1968.
- Jörs, P./Kunkel, W./Wenger, L.** : *Römisches Recht, Römisches Privatrecht*, 3.Aufl., Göttingen 1949.
- Karadeniz-Çelebican, Ö.** : Roma Eşya Hukuku, Yeni Medeni Kanun'a Uyarlanmış 2. B., Ankara 2005
- Kaser, M./Knütel, R.** : *Römisches Privatrecht*, 17.Aufl., München 2003.
- Koschaker, P.** (Yeniden Elden Geçiren **Ayiter; K.**) : *Modern Özel Hukuka Giriş* Olarak Roma Özel Hukukunun Ana Hatları, B.7, Ankara 1983.
- Köprülü, B./Kaneti, S.** : Sınırlı Aynı Haklar, B. 2, İstanbul 1982-1983.

* Metinde birden fazla eserinden yararlanılan yazarların ilgili eserlerine ilişkin kullanılan kısaltmalar bibliyografyada eserlerin sonunda gösterilmiştir.

- Küçükgüngör, E.** : Roma Hukukunda İntifa Hakkı, **Ususfructus**; Ankara 1998.
- Mommsen/Krüger** : The Digest of Justinian, Volum 1-2-3-4, Pennsylvania 1985.
- Oğuz, A.** : Roma ve Türk Hukukunda İnançlı İşlem ve Vekalet Sözleşmelerinin Karşılaştırılması, AÜHFD, C. 41, S.1-4,1989-1990, s.225-284.
- Oğuzman, M. K./Seliçi, Ö.** : Eşya Hukuku, B. 6, İstanbul 1992.
- Otto/Schling/Sintenis** : Das *Corpus Iuris Civilis* (Romani), 7 Bände, Leipzig 1839, (Neudr. Aalen 1984)
- Öğütçü, T./Doğrusöz, E.** : Rehin Hukuku, Ankara 1982.
- Özsunay, E.** : Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta İnançlı Muameleler, İstanbul 1968.
- Rado, T.** : Roma Hukuku Dersleri; Borçlar Hukuku, İstanbul 1992.
- Tandoğan, H.** : Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, Ankara 1987.
- Umur, Z.** : Roma Hukuku Lügatı, İstanbul 1983 (Umur, **Lügat**).
- Umur, Z.** : Roma Hukuku, Tarihi Giriş-Kaynaklar-Umumi Mefhumlar-Hakların Himayesi, İstanbul 1974 (Umur, **Roma**).
- Umur, Z.** : Roma Hukuku, Eşya Hukuku (Aynî Haklar), İstanbul 1985 (Umur, **Eşya**).
- Wagner, H.** : Primipilatshaftung, ZSS 90 (1973), s.171 vd.

Kısaltmalar

AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
B.	: Baskı
Bd.	: Band
BK.	: Borçlar Kanunu
Bkz., bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CI.	: Codex Iustinianus
CTh.	: Codex Theodosianus
Çev.	: Çeviren
D.	: Digesta, Iustiniani
dipn.	: Dipnot
Gai.Ins.	: Gaius Institutiones
IVRA	: Rivista internazionale di diritto romano e antico (Napoli 1949'dan beri) ("Iura")
Iust.Ins.	: Iustinianus Institutiones
Karş.	: Karşılaştırınız
lib.	: libro
Mad./mad.	: madde
M.K.	: Medeni Kanun
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
pr.	: principium
S.	: Sayı
s.	: sayfa
vd.	: ve devamı
yy.	: yüzyıl
ZSS.	: <u>Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, romanistische Abteilung</u> , (Weimar 1880'den beri)

